

Kodály Complete Edition – Choral Works

Bicinia Hungarica, Tricinia Hungaroton, 2012. HCD 32711–13.

Közreműködik az *Angelica Leánykar* (vezényel Gráf Zsuzsanna), a Budapest–Marczibányi téri *Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola és Gimnázium Gyermek-kórusa és Leánykara* (vezényel Őri Csilla és Uherezky Eszter), a Kecskeméti *Kodály Iskola Aurin Leánykara*, valamint *Miraculum Gyermekkara* (vezényel Durányik László), a *Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola* (vezényel Sapszon Ferenc), a *Magnificat Gyermekkar* (vezényel Szebellédi Valéria), és a pécsi *Bartók Béla Leánykar* (vezényel Kertész Attila).

Szerkesztette és a hanglemezkísérő tanulmányt írta Ittész Mihály.

A három kompaktlemezt tartalmazó album Kodály Zoltán születésének 130. évfordulója alkalmából, a Magyar Kodály Társaság és a Hungaroton közös kiadásában jelent meg. A kiadvány betekintést ad Kodály Zoltán pedagógiai életművébe, énekes mikrokozmoszába¹: tartalmazza a *Bicinia Hungarica – bevezető a kétszólamú éneklésbe* (1937–1942) és a *Tricinia* sorozat (1954) teljes anyagát, valamint 12 további kétszólamú darabot:

- az eredetileg a *Bicinia Hungarica* II. füzetének különnyomataként megjelent (végül a füzetbe nem került) *Három gömöri népdalt* (1937),

- néhány későbbben komponált és a *Válogatott biciniumok* (¹1968) füzetében közölt darabot (11. *Jertek velem a mezőre*; 16. *Csizmám kopogó*; 18. *Itt a farsang*; 20. *Rajta, rajta, jó katonák*; 30. *Itthon-e a gazda*),

- két gyermekkari népdalfeldolgozást (*A juhász* –1928, amelyet Kodály felvett a Kis *Bicinia* című válogatásának I. füzetébe [¹1960]; *Jó gazdasszony* – 1936),

- végül két további, pedagógiai célú gyűjtemény egy-egy tételét: *55 kétszólamú énekgyakorlat* (1954. 1. *Magas fenyő áll a hegyen*) és *66 kétszólamú énekgyakorlat* (1962. 13. *Paripám csodaszép pejő*).

E kompozíciók eredendően pedagógiai rendeltetése felveti műfaji besorolásuk kérdését. Ittész Mihály így látja helyüket a kottaolvasás fejlesztésétől a stiláris jártasság kialakításáig és a teljes értékű zenei élményig vezető úton:

„Mit is jelent e daraboknál az elnevezés: énekgyakorlat? A szerző már a *Bicinia Hungarica*hoz fűzött megjegyzéseiben leszögezte, hogy kis darabjait nem szánja nyilvános előadásra (bár jó részük alkalmas erre is). [...] a szónak hagyományos, hangszeres technikai értelmében nem etüdökről van szó; nem az énekes szólisták zenei fejlődését, gégejének mozgékonyosságát szolgálják. Itt az általános zenei fejlődést, a »*technique générale*«-t szolgáló gyakorlatok hatalmas sorozatával állunk szemben. Hivatásos és műkedvelő, énekes és hangszeres tanuló egyaránt fejlesztheti, művelheti e darabokkal zenei felfogó- és reprodukáló képességét, muzikalitását. [...] A rövid, de teljes értékű darabok lépten-nyomon felfedezhető tipikus,

¹ Ittész Mihály a hanglemez kísérőtanulmányában a *Bicinia Hungarica*ra vonatkoztatva írja: „két szólamra redukálva Kodály művészi célkitűzéseinek mikrokozmosza.”

mondhatni köznyelvi fordulatokkal adják a bevezető, gyakorló anyagot a nagy művek előadásában való részvételhez és a muzsika passzív, de értő élvezetéhez.”²

A közel kétszáz bicinium és a 29 tricinium zenei világa gyökeresen eltérő. A biciniumok zenei anyanyelve a néphagyomány. Írott és íratlan, magyar és rokonnépi forrásokból merít, vagy – ha saját tematikára épül is – azokkal egy nyelvet beszél.³ A népdalok, egyházi énekek, valamint *Balassi Bálint*, *Bornemissza Péter*, *Misztótfalusi Kis Miklós* korabeli dallamokkal feldolgozott versein⁴ kívül található benne nagyon sok és sokféle népi⁵ és néhány műköltői szöveg (*Kazinczy Ferenc*, *Kisfaludy Sándor*, *Lévay József*, *Verseghy Ferenc* egy-egy versének) megzenésítése, valamint szöveg nélküli tételek is. Utóbbiak egy része a hanglemezen is szöveg nélkül, szolmizálva hallható, legtöbbjük azonban – közöttük a két „énekgyakorlat” is – utólag hozzáköltött versével szólal meg. Ezek a „megverselt dallamok” (Ittész Mihály szóhasználata⁶) *Jankovich Ferenc*, *Kistétényi Melinda*, *Raics István*, *Szedő Dénes*, *Weöres Sándor* költői műhelyéből kerültek ki.⁷ A *Válogatott biciniumok* – lemezünkön is megszólaló – néhány, későbbben komponált tétele viszont egyszólamú versmegzenésítés, a *Kis emberek dalai* (1961) egyikének-másikának átdolgozása.⁸ Egyébként is, a bicinium nemegyszer csak egyik megfogalmazása egy-egy zenei alapgondolatnak. Némelyik bicinium mellett mindjárt

² Ittész Mihály: Kodály énekgyakorlatai. In Erdeiné Szeles Ida szerk.: *Kodály szemináriumok. Válogatás a nyári tanfolyamokon elhangzott előadásokból. Kecskemét 1970–1980.* Budapest, 1982. Tankönyvkiadó, 111–132. Idézet a 113–114. oldalról.

³ Bereczky János–Domokos Mária–Olsvai Imre–Paksa Katalin–Szalay Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*, Budapest, 1984. Zeneműkiadó, 6. o. Megjegyzendő, hogy a népi gyűjtés szerint vagy azt variálva feldolgozott dallamok népi eredetére rendszerint Kodály maga is utal („népdal”, „népdal után”), viszont különböző forrásokból (sokszor régebbi gyűjteményekből) vett népi szövegeit nem jelöli külön.

⁴ Forrásaikról a Régi Magyar Dallamok Tára kötetekben tájékozódhat az érdeklődő (Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*, Budapest 1958. Akadémiai Kiadó; Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*, Budapest 1970. Akadémiai Kiadó).

⁵ A népi szövegek forrásairól egy kivétellel – *Bicinia Hungarica* III. 109. (amely Erdélyi János: *Népdalok és mondák* I. 1846. nyomán készült) – tájékoztat Bereczky és mtsai idézett kötete (lásd 3. jegyzet).

⁶ Lásd Ittész Mihály: Weöres Sándor gyermekversei zenei tükörben. *Könyv és Nevelés*, 8. évf. 2. szám (2006), 59–70, idézet az 59. oldalról. Online hozzáférés: http://www.tanszertar.hu/eken/2006_02/im_0602.htm és http://epa.oszk.hu/01200/01245/00030/im_0602.htm

⁷ Jankovich Ferenc két szövege már az első füzet 2. kiadásától kezdve hozzátartozik a kompozíciókhoz. Egyikükhöz (28.) Raics István új verset írt – a hanglemezen is így szerepel –, amely a *Kis Bicinia* (¹1960. Tankönyvkiadó) I. füzetében (1.) és a *Válogatott biciniumokban* (¹1967. Tankönyvkiadó) jelent meg (50. szám, utoljára ¹²1991.) A 6. darab Weöres-szövegét közli a *Kis Bicinia* I. (3. szám). A *Kis Bicinia* füzetei egyébként néhány további új (az ötvenes évek ideológiai elvárásai szerinti) verset tartalmaznak Jankovich Ferenc, Raics István és Soltész Erzsébet tollából. – Az 55 kétszólamú énekgyakorlat szöveg nélkül, a 66 kétszólamú énekgyakorlat 13. darabja eredetileg is (utólag hozzáillesztett) szöveggel jelent meg.

Gazdag Erzsébet Kodály-szövegeihez lásd Gazdag Erzsébet: Így láttam Kodályt. A kérdező: Horváth Rezső. (Beszélgetés a Szombathelyi Tanárképző Főiskola Ének-zene Tanszékén, 1982. november 24.) *Vasi Szemle*, Szombathely, 54. évf. 6. szám, 2000. 751–765. o. Online hozzáférés:

<http://www.vasiszemle.t-online.hu/2000/06/gazdag.htm>

Szedő Dénes utólag készült bicinium-szövegeit is áttekinti Sapszon Ferenc: Kodály Zoltán és a musica sacra. *Katolikus pedagógia*, új folyam, 1. évf. 2. szám, 2011. 187–197. Online hozzáférés:

<http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/pkw2/art18.pdf>

Weöres Sándor Kodály-verseiről Ittész fenti dolgozatán kívül lásd még Ferencziné Ács Ildikó: *Gyermekversek muzsikája. Weöres Sándor költemények a gyermekkori irodalomban*, Nyíregyháza, 2010. Bessenyei Könyvkiadó. Rövidített formában: *Parlando*, 55. évf. 3. szám, 2013. Online hozzáférés:

<http://www.parlando.hu/2013/2013-3/Ferenczine-Weores.pdf>

⁸ Vö. Horváth Rezső észrevételével, az előző jegyzetünkben idézett beszélgetés közreadásában.

ott áll háromszólamú feldolgozása,⁹ és arra is van példa, hogy a kétszólamúság keretei között kínál fel több verziót a zeneszerző.¹⁰ A kis kétszólamú darabok gazdag kapcsolatrendszere a kodályi életműben – az *Ötfokú zenétől* a *Nyolc duetten* át a kórusművekig és a *Háryig* – önálló tanulmányt kívánna.

Külön figyelmet érdemelnek a Kalevala-feldolgozások (Vikár Béla fordítására, *Bicinia Hungarica* II. füzet 61. szám, IV. füzet 121–122. és 179. szám), valamint a mari népdalok magyar fordításai vagy átköltései. Kodály írja róluk: „A szövegek is egy, nekünk első hallásra idegenszerű, de mégis rokon világot, észjárást tárnak fel. Nagy hiánya irodalmunknak, hogy a rokonnépek költészetét alig ismerteti. Ezért különös gondunk volt a szövegek hű visszaadására, (erről csak néhány esetben kellett lemondanunk). E munkában Devecseri Gábor, Jankovich Ferenc, Raics István és Weöres Sándor buzgólkodtak, dr. Beke Ödön szó szerinti fordítása nyomán.”¹¹

A Tricinia 28 darabból álló sorozatához utólag csatlakozott huszonkilencedikként az a Kodály-gyakorlat, amelyet a mester Szőnyi Erzsébet felkérésére, *A zenei írás-olvasás módszertana* című könyvének utolsó fejezetéhez komponált.¹² Az eredetileg szövegtelen darabok egyfelől olyan stílustanulmányok, amelyek a tanulót a reneszánsz, barokk, itt-ott klasszikus, többször romantikus vagy posztromantikus-impresszionista zene világába vezetik be, másfelől azonban ihletett, a zeneszerző kézjegyét magukon viselő karakterdarabok. Ezeket interpretálják Kistétényi Melinda szövegei, amelyek nagyobb része már 1959-re elkészült, majd a harminc tételes sorozat 1963-ra vált teljessé (az egyik műhöz két szöveg is született). A kötet darabjai – mint Körber Tivadar részletes elemzései bemutatják – épp a szöveges változatban nőhettek túl eredeti rendeltetésükön: „amellett, hogy magas igényű »énekgyakorlatok«, hangversenyen előadva is értékes és élvezetes zeneművek!”¹³ A hanglemezen szereplő ciklusokat Szabó Miklós állította össze.

Az album immár kompaktlemezen is hozzáférhetővé teszi az Andor Ilona vezette Budapesti Kodály Zoltán Leánykar 1970-es években megjelent bicinium-válogatását (*Kodály Zoltán: Kórusművek V.* Hungaroton, LPX 11469), amely a nehézségi sorrendet követve szvitszerű egységekbe rendezi el az anyagot. A szerkesztés szempontjait Mátyás János hanglemezkísérő tanulmánya így foglalja össze: „Az áttekinthetőség és könnyű kezelhetőség kedvéért anyagunkat blokkokba csoportosítottuk; az első csoport a legegyszerűbb, eredetileg szöveg nélküli kis indulókat és gyakorlatokat tömöríti. A többi pedig – fokozódó technikai igényt támasztva – magyar népdalfeldolgozásokat, a XVI. századi magyar vers- és dalköltészet adaptációit, műköltészeti versekre és paraszti gyermekdalokra írott kompozíciókat tartalmazza. Külön csoportosítottuk a finnek naiv eposzának, a Kalevalának egyes részeiből és a Nyugat-Ázsiában élő nyelvrokon mari nép dalaiból írott varázssos hatású

⁹ Az első füzet 60. száma pedig Tóth József ötletéből háromszólamú vegyeskari feldolgozást nyert (1961), lásd Kósa Ferenc (szerk.): *Kórusok könyve*, Budapest, 1977. Szent István Társulat, 284–285. o. Vö. Sapszon i. m. – Ez a változat több hanglemezen is hallható.

¹⁰ *Bicinia Hungarica* I. füzet 28. szám: a+b, vagy a+c. A *Válogatott biciniumok* újabb kiadásaiiban (először 1992.) három önálló kompozícióváltatként szerepel (50/a–50/b–50/c). Vö. 7. jegyzet.

¹¹ A *Bicinia Hungarica* IV. füzetének előszavában (1/1942. Magyar Kórus, valamint revideált kiadás, 2002. Zeneműkiadó).

¹² Szőnyi Erzsébet: *A zenei írás-olvasás módszertana*, III. kötet. Budapest, 1954. Zeneműkiadó, 100. lecke 11. feladat.

¹³ Körber Tivadar: Kodály műveinek irodalmi forrásai. *Forrás*, Kecskemét, 39. évf. 12. szám, 2007. 22–33. o., idézet a 32. oldalról. Online hozzáférés: www.forrasfolyoirat.hu/0712/korber.pdf

biciniumokat.”¹⁴ A szvitekbe rendezés elvét követik az újonnan készült felvételek is, amelyeken a Bicinia Hungarica további tételei, a zeneszerző néhány más biciniuma és a triciniumok hét kiváló gyermek- illetve leánykar előadásában hallhatók. A kísérőfüzetben közölt sorszámok a Bicinia Hungarica füzeteinél az eredeti számozást követik (1958 előtti, illetve 2001. utáni kiadások), a Tricinia esetében a szöveges kiadásra vonatkoznak.

A hanglemmez-album tartalomjegyzéke letölthető:

<http://www.classiconline.com/catalogue/product.aspx?pid=2218546>

* * *

Az Angelica Leánykar 1988-ban alakult, tagjai a budapesti Városmajori Gimnázium zenei osztályának volt és jelenlegi tanulói. Az együttes hét nemzetközi kórusverseny nyertese: Debrecen (1988), Neerpelt (1990), Arezzo (1991), Róma (1995), Cork (Írország, 1997), Tolosa (1998), Athén (2004); szerepelt Erdélyben, továbbá Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Svájcban, az Amerikai Egyesült Államokban és Japánban. Számos rádió- és televízió-felvétel, valamint hét kompaktlemez közreműködője. 2009-ben Magyar Örökség Díjban részesült. Alapítója és vezetője Gráf Zsuzsanna kétszeres Artisjus-díjas, Liszt-díjas és Bartók–Pásztory-díjas karnagy, aki több nemzetközi kórusversenyen részesült karnagyi különdíjban; nemzetközi versenyek keresett zsűritagja. Nevéhez több kortárs kórusmű ősbemutatója fűződik (Csiky Boldizsár, Gyöngyösi Levente, Kocsár Miklós, Petrovics Emil, Szőnyi Erzsébet, Tóth Péter kompozíciói), 1997-ben az Europa Cantat Fesztivál (Linz) egyik szakmai műhelyének vezetője volt, előadásokat tartott Japánban, Argentínában, és az Amerikai Egyesült Államokban.

A Budapesti Kodály Zoltán Leánykar az Irgalmas Nővérek Ranolder Intézete (ennek államosítása után Vendel utcai Tanítóképző, majd átszervezéssel Leövey Klára Gimnázium) növendékeiből alakult, Kodály Zoltán nevét 1949-ben vette fel. Alapítója és – 1977-ben bekövetkezett haláláig – vezetője Andor Ilona. Az együttes a hazai zeneéletben mindvégig meghatározó szerepet játszott, hangfelvételeik máig etalonnak számítanak (a Columbia cégnél készült hanglemezeik Edison-díjat nyert). Külföldi szerepléseik: Világifjúsági Találkozó (Varsó, 1955. I. díj), Aldeburgh-i Fesztivál (1965), Ifjúsági Kórusfesztivál (Linz, 1968), IX. ISME (Nemzetközi Zenei Nevelési Társaság) konferencia és kórustalálkozó (Moszkva, 1970), Collegium Hungaricum (Bécs, 1972). Andor Ilona karnagyi munkásságáért több jelentős állami kitüntetést kapott (többek között Liszt-díjat, Érdemes- és Kiváló Művész címet), 2004-ben posztumusz Magyar Örökség Díjban részesült.

A Kecskeméti Kodály Iskola 1950-ben létesült, az ország első ének-zenetagozatos iskolája, mely 2005-ben elnyerte a Magyar Örökség Díjat. Az iskola Miraculum Gyermekkara 1996-ban, Aurin Leánykara 1998-ban alakult meg, előbbi 10–14 éves, utóbbi 15–19 éves diákokból és már érettségizett leányokból. A gyermekkar eddig 14 nemzetközi kórusversenyen 11 első, 4 második és 2 harmadik díjat, a leánykar 23 nemzetközi kórusversenyen 15 első,

¹⁴ Megjegyzendő, hogy Andor Ilona kórusával még egy sorozat Kodály-énekgyakorlat jelent meg hanglemezen: négy tétel a Bicinia Hungarica füzetéből: *Az igaz bölcs* (34), *Rigók dala* (74), valamint a mostani hanglemezen más előadókkal hallható *Folyik a víz* (148) és *Árok partján lenvirág* (154), továbbá három tricinium: *Zergék* (2), *Tündérfátyol* (14), *Badacsonnyal szemközt* (10). Lásd: *Kodály Choral works 2. Gyermekkarok*. Qualiton LPX 11315.

valamint 4-4 második és harmadik díjat nyert; részt vett és olimpiai bajnok lett a 2006. évi kínai kórusolimpián, majd 2009-ben Bács-Kiskun Megyei Prima díjban részesült. A kórusokkal több önálló kompaktlemez készült. Mindkét együttes alapítója és vezetője Durányik László, aki nemcsak karnagyként, hanem zenepedagógusként is sok országban képviselte már a magyar zenekultúrát (Anglia, Észtország, USA, Dél-Korea, Ausztrália). Munkásságának elismeréséül 2005-ben megkapta Kecskemét város Kodály-díját, 2007-ben pedig a Csokonai-díjat.

A Budapest-Marczibányi téri Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola és Gimnázium Gyermekkórusa és Leánykara 2000 óta Őri Csilla és Uherezky Eszter közös vezetésével működik. Az 1954-ben alapított iskola 1975 óta viseli Kodály Zoltán nevét, az intézmény világhírű zenei nevelőmunkájáért 2004-ben Magyar Örökség Díjban részesült. Az iskola kórusai idehaza többször is elnyerték az Év Kórusa címet, a Kodály Zoltán Magyar Kórusversenyen valamint nemzetközi kórusversenyeken (2006. és 2012. Budapest, 2008. Velence) első vagy második helyezést értek el. A Leánykart 2011-ben a Magyar Népművészet és Közművelődés Kategóriában Junior Prima Díjjal tüntették ki. 2012-ben az együttes Litvániában és Lengyelországban vendégszerepelt. Őri Csilla és Uherezky Eszter karnagyok 2006-ban, a IV. Kodály Zoltán Magyar Kórusversenyen elnyerték a Zeneakadémia Alapítvány Különdíját, majd 2008-ban Artisjus-díjat kaptak.

A Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola 1988-ban létesült, Kodály nevelési koncepciójára és az angol katedrális-kórusiskolák hagyományaira építve. Az iskolában több énekkar működik, korosztályok szerint; a hanglemezen a *Gaudete Gyermekkar* (8–10 évesek), a *Laudate Gyermekkar* (10–14), a *Jubilate Leánykar* (14–18) és a végzős diákokból álló *Cantate Kórus* tagjai énekelnek. Az iskola kórusai kiemelkedő nemzetközi eredményeket értek el, többek között a Linzi Kórusolimpián (2000), a Miltenbergi Kórusversenyen (Németország, 2004) és a 28. Schubert Kórusversenyen (Bécs, 2012). Az énekkarok közreműködésével tíz kompaktlemez készült. 2006-ban az intézmény megkapta a Magyar Örökség Díjat. A Kórusiskola alapítója és jelenleg is művészeti vezetője ifj. Sapszon Ferenc karnagy. Több országban vezetett mesterkurzust, tartott előadást vagy szakmai bemutatót; kórusversenyeken ismételten karnagy különdíjat kapott. Munkásságáért számos állami és szakmai elismerésben részesült, többek között kétszeres Artisjus-díjas, valamint Liszt-díjas. 2011-ben elnyerte a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje kitüntetését, 2012-ben lett a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

A Magnificat Gyermekkar az Erkel Ferenc Általános Iskola zenei tagozatos tanulóiból alakult 1990-ben; 2009 óta a végzett diákokból álló ifjúsági kórus. Az együttes számtalan kategóriagyőzelem, hét nagydíj (1997, 2007, 2011. Budapesti Nemzetközi Kórusverseny; 2001. a Kórusok Európai Nagydíja; 2009. Anton Bruckner Nemzetközi Kórusverseny, valamint Kodály Zoltán Magyar Kórusverseny; 2010. Cecilia Seghizzi Nemzetközi Kórusverseny, Gorizia), továbbá kétszeres kórusolimpiai bajnoki cím (Bréma, 2004) és sok más elismerés birtokosa. Nevéhez egyebek között Gyöngyösi Levente, Kocsár Miklós, Mohay Miklós, Orbán György, Reményi Attila, Tóth Péter kórusműveinek ősbemutatója és tíz önálló kompaktlemez fűződik. A kórus alapítója és vezetője Szbellédi Valéria, akinek művészi és zenepedagógiai munkásságát több karnagy különdíj, kétszeres Artisjus-díj, valamint Liszt-díj is fémjelzi.

A pécsi Bartók Béla Leánykar 1973-ban alakult ének-zene tagozatos gimnazista lányokból, 1975 óta a Kodály Zoltán Gimnáziumban működik. A kórus repertoárjának keresztmetszete öt

hanglemezen és két mősorkazettán hallható, melyeken Bartók és Kodály művei mellett a mai magyar zeneszerzők darabjait szólaltatják meg. Az együttes, hazai sikerek mellett, sok nemzetközi versenyen és fesztiválon is kiemelkedő eredményt ért el (Bydgoszcz, Várna, Debrecen, Tours, Neerpelt, Nantes, Porto, Gorizia, Weerl, Soest, Tolosa, Budapest, Pécs, Celje, Olomouc, London, Graz, Cantonigros: 9 első, 7 második, 4 harmadik díj, több különdíj). 2001-ben nyerte a *Kultúrával a Nyugat Kapujában Nemzeti Fesztivál* első helyét és Fesztiváldíját; 2009-ben huszadik alkalommal lett az Év Kórusa. Rendszeres szereplője a Magyar Rádió műsorainak és filharmóniai koncerteknek. Az együttes karnagya Kertész Attila, a Pécsi Kodály Zoltán Gimnázium ének-zene tagozatának vezetője, a Pécsi Tudományegyetem docense. Művészi munkásságáért számos elismerésben részesült (Liszt-díj, A Magyar Művészetért Bartók Béla-emlékdíj, KÓTA-díj, Artisjus-díj, Kodály Zoltán-díj).

Köteles György